

ƏDƏBİYYAT

1. XX əsr Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixinin qaynaqları (toplayanı və tərtib edəni, ön sözün, qeydlərin, lüğət və adlar göstəricisinin müəllifi F.Əliyeva). III kitab, 1918-1920-ci illər. B.: «Nurlan», 2006. 450 s.
2. Fəracov S. Ü.Hacıbəyovun iki marşı. // "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1989, 14 iyul.
3. Üzeyir Hacıbəyov ensiklopediyası. B.: Azərbaycan, 1996. 304 s.

Об истории формирования патриотической тематики в творчестве азербайджанских композиторов

Статья посвящена истории возникновения тематики патриотизма и шехидства в творчестве азербайджанских композиторов. Автор рассматривает историю музыки, с начала XX века по современный период, последовательно изучая произведения в разных жанрах, посвященные тематике патриотизма и шехидства.

Ключевые слова. Композиторское творчество, жанровое разнообразие, тематика, песня, марш, симфония.

On the history of the formation of patriotism themes in the works of Azerbaijani composers

The article is devoted to the history of patriotism and martyrdom theme in the works of Azerbaijani composers. The author examines the history of music, from the beginning of the twentieth century to the modern period, consistently studying works in different genres dedicated to the theme of patriotism and martyrdom.

Keywords. Composer creativity, genre variety, theme, song, march, symphony.

AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ YARADICILIĞINDA VOKALİZ JANRI

Mehparə RZAYEVA

Məqalədə dünya musiqi tarixində və xüsusən də, Azərbaycan musiqisində vokal musiqi sənətinin, o cümlədən də vokaliz janrının yaranma mənbələri, təcrübəvi əhəmiyyəti və inkişaf yolları tədqiq edilmişdir. Vokaliz janrı vokal sənətin inkişafında xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bir çox Azərbaycan bəstəkarları vokaliz janrı sahəsində dəyərli əsərlər yaratmışlar.

Açar sözlər: Vokal musiqi, vokaliz, tarixi xronolojiya, mahnı, romans, bəstəkar yaradıcılığı.

Azərbaycan professional musiqiçisinin banisi, yaradıcılarından və təşəbbüskarlarından biri olmuş dahi Üzeyir bəy Hacıbəyli, klassik musiqinin müxtəlif sahələrinin, o cümlədən də professional vokal sənətinin yaranmasına önəm vermiş və bu sahədə ilk kadrların hazırlanmasına çalışmışdır. Məlumdur ki, Azərbaycan professional vokal sənətinin ilk pedaqoqları N.İ.Speranski və F.N. Polyayev, vokal kafedrasının ilk tələbəsi Murtuza Məmmədov (Bül-Bül) olmuşdur. Bu gün Azərbaycan vokal sənəti, Ü.Hacıbəyli tərəfindən təməli qoyulmuş vokal kafedrası dünya şöhrətli kadrları, vokal ifaçıları ilə seçilir: Bül-Bül, Ş.Məmmədova,

A.Poladov, F.Qasımova, X.Qasımova, N.Seyid-zadə, A.Zeynalov və başqaları.

Vokal səsi ecaskar zəngin tembrə malik olan canlı alətdir ki, ifa etmə bacarığı xüsusi professionallıq tələb edir. Vokal səsi, öz ahəng və gözəlliyi ilə ifaçılıq sənət ənənələrini mükəmməlləşdirərək, eyni zamanda da bir-birindən fərqli vokal musiqi janrlarının yaranmasına vəsələ olmuşdur. Belə ki, opera, operetta, solo kamera instrumental, simfonik orkestr və hətta xorun müşayiəti ilə ifa olunan vokal musiqi sənəti, müstəqil janr kimi də mahnı, romans və vokalizlərdə də özünü doğrultmuşdur.

Vokaliz - sözsüz səs üçün bəstələnmiş vokal musiqi janrıdır. İlk olaraq, xüsusilə miniatur formalarda bəstələnən vokalizlər sözsüz səs üçün çalışmaları və yaxud etüdlər kimi səs texniki inkişafı üçün nəzərdə tutulmuşlar [№4].

Dünya musiqi tarixində mövcud olmuş vokaliz nümunələrinin vokalçıların tədris prosesində istifadəsi olduqca mürəkkəb, dinamik və çox şaxəli musiqi duyumunun, texniki inkişafının hərtərəfli qavranılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etmələri danılmazdır. Onun əsas tərəflərindən biri xüsusi qabiliyyətlərinin (musiqi yaddaşı, ritm duyumu, musiqi qavrayışı) kompleksli inkişafı, digər tərəfdən professional düşüncə, bədii şüurun inkişafı ilə əlaqədardır. Vokaliz intonasiyaların cəmləşdiyi bir janrdır. Bu mövzu ətrafında danışarkən musiqi düşüncəsinin problemlərindən yan keçmək olmaz. Musiqi düşüncəsinin genetik başlanğıcı intonasiyadan başlayır. İncəsənətdə səsə bağlı bütün obrazlar, musiqini zənginləşdirən üsullar, müxtəlif musiqi elementləri (melodiya, harmoniya, ritm) intonasiyaya əsaslanır. Gənc vokalçıların professional düşüncə tərzinin, fərdi ifaçılıq xüsusiyyətlərinin formalaşmasında vokalizlərin xüsusi qiymətli olmasını qeyd etmək lazımdır.

Mahnı və romansların kiçik bir hissəsi kimi verilən vokalizlər, müstəqil vokal janr forması kimi də mövcud olmuşlar. Vokalizlərin mövzu əsasını fortepiano və ya orkestr müşayiətindən aslı olmayaraq vokal melodiya təşkil edir. Tarixi mənbələrə əsasən vokal janr kimi vokalizin ilk istifadəsi J.Lüllinin operalarında kiçik həcmli musiqi parçalarında rast gəlinmişdir [№4]. Vokal texnikası baxımından bu kiçik ariyaların çox da yüksək olmayan tessiturası, onları ümumi musiqi materialının dramaturji inkişafına yaxın etmişdir.

XVIII-XIX əsrlərdən başlayaraq vokaliz janrı oxunaqlılığını və sadəliyini saxlasa da, daha ciddi formalarda, səs ifa texnikasının inkişafı üçün tədrisdə istifadə olunması populyarlıq qazanaraq geniş vüsət almışdır. Vokalizlər müxtəlif etüdlərdə Avropanın tanınmış bəstəkarlarından olmuş Cuzeppe Konkone, Qaetano Zeydler, Bernard Lyutgen, Franç Abt, Luidji Lablaşın yaradıcılığında rast gəlinirdi.

XX əsrin ikinci yarısından etibarən Avropa bəstəkarları ilə yanaşı rus bəstəkarlarının yaradıcılığında da vokaliz janrı geniş istifadə olunurdu. XVII-XVIII əsrlərdə vokaliz janrının yalnız etüd (solfecio) formaları qələmə alınırırsa, artıq XX əsrdən etibarən bu janra müraciət edən bəstəkarlar daha çox janrın daxili gözəlliyinin açılmasına, ifadəliliyinə diqqət yetirmişlər. Bəstəkarların vokaliz janrının ifadəliliyini önə çıxardaraq daha emosional intonasiyalarla qələmə almaları, janrın təkamülündə əsl inqilaba səbəb olmuşdur.

XX əsrdə dünya musiqisində vokaliz janrının bir çox parlaq nümunələri görkəmli bəstəkarlar tərəfindən qələmə alınmışdır: M.Ravel "Vokaliz-etüd" (xabanera formasında), E.Villa-Lobos "Braziliya baxianı №5", M.Qlinka "Vokalizlər", S.Raxmanınov "Vokaliz", R.Qlier "Səs və orkestr üçün konsert", S.Prokofyev "Beş sözsüz mahnı", N.Metner "Sonata-vokaliz", "Süita - vokaliz" və başqaları.

R.Qlier məqalələrinin birində vokaliz janrı haqqında belə qeyd etmişdir: "Vokaliz musiqinin sözsüz dilidir". Həqiqətən də musiqi istər söz ilə, istərsə də sözsüz bəşəriyyət mövcud olduğundan bəri insanlar arasında ən unikal, duyğuları quşa gətirən ünsiyyət vasitəsidir.

Hər bir millətin nümayəndəsi, digər millətlərdən öz tarixi, mədəniyyəti, adət-ənənəsi, dünyagörüşü və nəhayət dili ilə fərqlənir. Musiqi yaradıcılığı sahəsində də dil, bir məfhum kimi eyni mənalı şəkildə işlənir. Musiqi dedikdə, əsasən bəstəkar yaradıcılığında fərdi xarakter daşıyan bir xüsusiyyəti nəzərdə tuturuq.

Professional musiqi, məhz bəstəkarlara məxsus musiqi-cümlə quruluşu, musiqi-söz intonasiyaları və musiqi-təfəkkür ustalığıdır. Milli mənbə, adlarımız sanki musiqi dili üçün yaranmış zəngin "söz lüğətidir" ki, bu da bəstəkarların yaradıcılığında daim istifadə olunur.

Məlumdur ki, Şərqi dünyasında ilk dəfə olaraq, dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyli milli muğamlarımızdan istifadə edərək, Avropa musiqi janrına - operaya müraciət etmişdir. Üzeyir Hacıbəyli məktəbinin davamçıları olan: M.Mağomayev, A.Zeynalli, S.Hacıbəyov, T-H. Niyazi, F.Əmirov, Q.Qarayev, A.Məlikov, T.Quliyev, V.Adıgözəlov və s. bəstəkarlarımızın rəngarəng janrlarda yaradıcılıqlarında müxtəlif tərzlərdə, üslub xüsusiyyətlərində, fərdi musiqi yazı dəsti-xəttlərinin formalaşması, Avropa musiqi janrlarını xalqımıza sevdire bilmişdir. Opera, balet, simfonik musiqi, kamera musiqisi, mahnı və romans, vokaliz kimi janrların Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında geniş vüsət alması, onların daha da inkişaf etdirilərək yeni-yeni çalarlarının yaranmasına gətirib çıxartmışdır. Azərbaycan musiqi tarixində vokaliz janrının yaranma mənbələri əlbətdəki, mahnı-romans janrının inkişafı ilə birbaşa əlaqədardır.

Xalq musiqi yaradıcılığı ilə bağlı olan mahnı və romans janrının, musiqi tariximizdə misilsiz tərəqqisində, geniş inkişaf etməsində 1927-ci ildə nəşr olunmuş "Azərbaycan türk xalq mahnıları" məcmuəsinin böyük əhəmiyyəti vardır. Məcmuəyə Üzeyir və Zülfüqar Hacıbəyovların, Müslüm Mağomayevin toplayıb işlədikləri mahnılar daxil edilmişdir. Məcmuədə xalq mahnı yaradıcılığının janr rəngarəngliyi - laylalar, uşaq, çoban, yallı, əmək və lirik mahnılar verilmişdir. Lirik romans və kütləvi mahnı janrının misilsiz tərəqqisində, geniş imkanlara malik olmasında "Azərbaycan türk xalq" mahnıları məcmuəsi ilk uğurlu addım olmuşdur.

Azərbaycan professional mahnı yaradıcılığı möhtəşəm tarixi inkişaf yolu keçmişdir. Mahnı janrının təşəkkülü və formalaşması görkəmli bəstəkarlarımız, dahi Üzeyir Hacıbəyli və Müslüm Mağomayevin adı ilə bağlıdır. Onların mahnı yaradıcılığında yeni-yeni mövzular və orijinal üslub axtarıları öz parlaq əksini tapmışdır.

Mahnı janrı musiqi sənətinin həcmcə kiçik və qismən sadə janr nümunəsi hesab edilir. Xüsusi ilə qeyd etməliyik ki, musiqi sənətinin müxtəlif janrlarında saysız-hesabsız əsərlərin yaranmasına baxmayaraq, bu və ya digər bəstəkar yaradıcılığında bəstələnmiş məhz mahnılar daim böyük xalq kütləsinin yaddaşına

həkk olunaraq ruhlarnı oxşamışdır. Azərbaycan mahnı janrı ciddi sınaqlara məruz qalaraq böyük və şanlı yaradıcılıq yolu keçmişdir. Bəstəkarlarımızın yaradıcılıq irsinin janrı müxtəlifliyinə baxmayaraq, mahnı janrına ardıcıl şəkildə müraciət etdiklərini görmək çətin deyil. Bəstəkarlarımız saysız-hesabsız, misilsiz mahnıların müəllifləridirlər. Bu mahnıları onları bütün həyatları ərzində sanki təqib edərək meydana çıxmış və təbii ki, müəlliflərin yaradıcılıq axtarışları və tapıntıları ifadə etmişdir. Bəstəkarlarımızdan Üzeyir Hacıbəyli, Müslüm Maqomayev, Səid Rüstəmov, Tofiq Quliyev, Rauf Hacıyev, Fikrət Əmirov, Cahangir Cahangirov, Süleyman Ələsgərov, Vasif Adıgözəlov, Oktay Rəcəbov, Oktay Zülfüqarov və başqalarının mahnıları ölkəmi-zin hüddud-larından uzaqlarda da dinləyicilər tərəfindən sevilərək rəğbətlə qarşılanmışdır.

Yalnız Tofiq Quliyevin adın belə keçmək kifayət edər ki, bəstəkarın ölməz, xalqın yaddaşında həkk olunmuş mahnıları "Sənə də qalmaz", "Üzüyümün qaşı füzəyəndir", "Zibeydə", "Bakı haqqında mahnı", "Axsam görüşləri" və başqaları yada düşsün. Mahnıların hər biri vokal sənətimizin misilsiz inciləridirlər.

Vokal sənətinin rəngarəng janrlarında istedadlarını məharətlə sınaq görkəmli Azərbaycan bəstəkarlarının zəngin yaradıcılıq irslərində lirik romansın da öz yeri vardır. Bəstəkarlarımızın dərin ehtirasla yaratdıqları lirik romanslarda xalqımızın tükənməz həyat eşqi, böyük vətənpərvərliyi və humanizmi öz təcəssümünü tapmışdır.

Ü. Hacıbəylinin 1918-ci ildə bəstələdiyi "Çırpınırdı Qara dəniz" (söz. Əhməd Cavadın) mahnısı ilə Azərbaycanda peşəkar lirik və 1929-cu ildə isə "Qara göz" (söz. H. Natiqin) mahnısı ilə kütləvi mahnı janrının əsası qoyulmuşdursa, ilk lirik romansların yaradıcısı A. Zeynallı olmuşdur. Romanslarında müasir insanın daxili aləminin açılmasına xüsusi diqqət yetirən A. Zeynallı, müasir həyatın rəngarəng mövzularına müraciət edərək, romans-mahnı sənətinə şəxsiyyətin dərin psixoloji aləminin, onun fərdi duyğu və düşüncələrinin təcəssümünü ərz etmişdir. "Ölkəm", "Sual", "Seyran", "Çadra" və "Sərhədçi" romansları, bəstəkarın Azərbaycan vokal sənətinə bəxş etdiyi misilsiz sənət inciləridir. A. Zeynallının romansları ahəng və intonasiya cəhətdən bütünlüklə milli musiqimizə əsaslanır. Bəstəkarın romansları öz tərəvətilliyini və aktuallığını bu gün belə itirməmiş, daim vokalçıların repertuarlarında öz layiqli yerini tutmuşdur.

1941-ci ildə Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 800 illiyi təntənəsi romans-qəzəl janrının yaranması üçün əsas amil olmuşdur. Dahi bəstəkarımız Ü. Hacıbəyli görkəmli, dünya şöhrətli ədibin yubileyinə hazırlıq günlərində, şairin məşhur qəzəllərinə bəstələdiyi musiqi əsərləri romans-qəzəl janrı kimi qiymətləndirilmişdir.

Ü. Hacıbəylinin "Sənsiz" və "Sevgili canan" romansları Azərbaycan vokal musiqisi sahəsində yeni istiqamətin təməlini qoydu və bir çox bəstəkarlar bu ənənəni ustalıqla davam etdirdilər. Bəstəkarlarımızdan: F. Əmirovun "Gülüm", Ş. Axundovanın "Nə gözəl", Ə. Hüseynzadənin "Fəslin həvəsi", A. Rəzayevanın

"Qəmər nə lazım", S. Ələsgərovun "Səvi-Xuramanım mənim", C. Cahangirovun "Yar gəldi", "Gül camalın", T. Quliyevin "Könlüm", "Sevgilimə", S. Rüstəmovun "Deyil", O. Zülfüqarovun "Canana yetmişəm", "Yad eyləmə", kimi romans - qəzəlləri bu janrın misilsiz nümunələri sayılırlar.

Romans janrının inkişafında rus ədiblərinə müraciət yeni bir səhifəni açmışdır: A. S. Puşkinin sözlərinə bəstələnmiş Q. Qarayevin "Mən səni sevirdim", "Gürgüstan təpələrində", A. Rəzayevin "Oxuma gözəl", Ş. Axundovanın "Çiçək", S. Hacıbəyovun "Quşcuğaz", C. Cahangirovun "Soruşma", M. Y. Lermontovun sözlərinə F. Əmirovun "Ulduz", S. Hacıbəyovun "Tənha yelkən ağarı" romansları Azərbaycan vokal musiqisi sahəsində yeni bir mərhələ açmaqla yanaşı, rus bəstəkarlıq məktəbinin romans janrı ilə bağlılıq, lirik mövzunun ümumi ifadəsində, melodik inkişafın səciyyəvi ünsürlərində aşkar hiss olunurdu.

XX əsrin 60-70-ci illərində Azərbaycan vokal musiqisi sənətində fəal çalışan yeni bəstəkarlar ordusu yaranmışdır: A. Məlikov, T. Quliyev, V. Adıgözəlov, R. Mustafayev, M. Mirzəyev, İ. Məmmədov, T. Hacıyev, N. Məmmədov, T. Bakıxanov, S. İbrahimova, R. Mirişli və başqaları. Göründüyü kimi Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında kamera vokal janrına meyl daima olmuş və hər bir bəstəkar öz fərdi yaradıcılıq dəst-xəttindən irəli gələrək vokal sənətinə yeni-yeni çalarlar, istiqamətlər bəxş etmişlər.

Azərbaycan bəstəkarlarının vokal sənətində mahnı-romans janrının dinamik inkişafı vokaliz janrının yaranmasına əsaslı zəmin yaratmışdır. XX əsrdə Azərbaycanda vokal musiqi mədəniyyətinin inkişaf istiqamətlərini iki tendensiya xarakterizə edirdi: bir tərəfdən xalq musiqiçilərinin fəaliyyəti aktiv surətdə davam edir, şifahi ənənələr incəsənəti zənginləşdirir, digər tərəfdən musiqi məişətinə avropa musiqi mədəniyyətinin təsiri ilə sıx bağlı yeni musiqi formaları daxil olur və tədricən möhkəmlənirdi. Azərbaycan vokal musiqi sənətində vokaliz janrının meydana gəlməsi avropa musiqi mədəniyyətinin təsirdən qaynaqlanan tendensiyanın yeni bir istiqaməti idi.

Vokaliz Azərbaycan vokal sənəti tarixində ümumən yeni janr kimi ilk dəfə bəstəkarlarımızın yaradıcılığında kiçik melodik frazalar şəklində öz əksini tapmışdır. İlk müraciət edən bəstəkarlardan, Azərbaycan vokal musiqisi sahəsində öz mahnıları ilə üreklərə yol tapan, melodist bəstəkar T. Quliyev də vokaliz janrına müraciət etmişdir. Ümumiyyətlə T. Quliyev bir melodist bəsrəkar kimi, vokal yaradıcılığında müxtəlif üsulları istifadə edən, jaz ilə estrada janrını mahnı-romans janrına gətirən peşəkar sənətkar olaraq əlbətdəki vokalizə müraciət etməli idi. Bəstəkarın vokaliz janrına müraciəti ilkin olaraq kinofilmlərdən başlamışdır. 1958-ci ildə musiqisini bəstələdiyi "Ögey ana" kinofilminə İsmayılın "Kəndimiz" mahnısında ilk dəfə olaraq istifadə etmişdir. Kiçik instrumental keçidin ardınca mahnının vokaliz janrında yazılmış bölməsi başlayır. 10 xanə boyu verilən vokaliz mahnıda müəyyən lirik duyğulu fasilə yaradaraq, sanki mahnının yenidən başlanmasına zəmin yaradır.

Tofiq Quliyev

Vokaliz partiyası trellər, glissandolar, müxtəlif dinamik rəngarəngliklərlə (mp, rit., p.) bəzədilərək sanki insan səsi ilə bülbülün xoş avazını, meşədə cəh-cəh vuran quşların avazını xatırladır və mahnıya xüsusi effekt, axıcı inkişaf xətti gətirir ki, bu da ilk növbədə onun ümumi xarakteri ilə uyğun gəlir.

Bəstəkarın vokaliz janrına daha bir müraciəti 1963-cü ildə "Möcüzələr adası" kinofilminə bəstələdiyi "vokaliz" musiqi nömrəsidir. Burada artıq bəstəkar bir neçə xanə ilə kifayətlənmir. Ümumi kinofilmin dramaturji inkişafından aslı olaraq tam bir vokal musiqi nömrəsi bəstələyir. Qeyd olunan hər iki vokaliz nümunələri rus musiqisində mövcud olan vokaliz janrının ənənələrini davam etdirir. Daha möhtəşəm və füsünkar melodiya, daha çox lirika və instrumental müşayiət. Qeyd edək ki, hər iki vokaliz soprano səsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Daha sonra 1980-cı ildə qələmə aldığı "Vokaliz" əsəri ilə T.Quliyev sanki bu janrdə inqilab etmişdir. Ritmik caz və estrada janrlarının sintezini bu əsərdə birləşdirən bəstəkar sözün əsil mənasında füsünkar vokal musiqisinə dair sənət əsəri yarada bilmişdir. T.Quliyevin vokalizləri Azərbaycan vokal musiqisi tarixində yeni səhifə açmışdır. Mahnılarında poeziyaya xüsusi yer verən T.Quliyev, sözsüz vokal əsərlərində

də melodiyanın təsir gücü vasitəsilə nəzərdə tutduğu düşüncələri qələmə ala bilmişdir.

Bəstəkarlarımızdan vokaliz janrında çalışan sənətkarlardan O.Rəcəbovun adını çəkmək vacibdir. Bəstəkarın 1974-cü ildə ekranlaşdırılmış "Şahzadə-qara qızıl" cizgi filminə bəstələdiyi musiqisi vokaliz janrında qələmə alınmışdır. Yaradıcılığının böyük bir hissəsini uşaq musiqisinə həsr edən O.Rəcəbovun vokaliz cizgi filmində illüstrasiyalı dramaturji inkişafı təqib edərək bütün abu-havanı çatdırı bilmişdir. Uşaqların ruhunu dəqiq hiss edən bəstəkar vokaliz janrında dərin düşündürücü və eyni zamanda da lirik, çılğın-emosional hissələrlə dolu musiqi materialından istifadə etmişdir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi 60-80 ci illərdə Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında vokaliz janrına müraciətlərində intensivlik diqqəti gəlb edir. T.Quliyev və O.Rəcəbovla yanaşı bu sahədə gözəl sənət nümunələri yaratmış, 1972-ci ildə Sevdə İbrahimovanın "Vokal musiqi albomuna" daxil etdiyi vokalizləri, R.Bağırovun həmmüəllifi olduğu Gülnaz Abdullazadənin səs və fortepiano üçün yazdığı "Azərbaycan vokalizləri" əsərlərini də xüsusilə vurğulamaq lazımdır. Qeyd olunan əsərlər klassik vokaliz janrının ən dəyərli nümunələridirlər.

G.A.Abdullazadə "Azərbaycan vokalizləri"

Moderato ♩ = 120

Daha sonra 1983-cü ildə Q.Qarayev sinfinin yetirmələrinin müəllimlərinə həsr etdikləri konsert üçün T.Bakixanov viola, səs və simfonik orkestr üçün "Vokaliz" konsertini bəstələmişdir (qeyd edək ki, əsər həmin ildə də ifa olunmuşdur). T.Bakixanov vokaliz janrı sahəsində tam yeni bir üslubda, daha məshtablı, iri həcmli simfonik janra müraciət etmişdir. Bəstəkarın bu əsəri R.Qlierin səs və orkestr üçün "Vokaliz" konsertini xatırladır. T.Bakixanov olduqca məlahətli, həzin melodiya və eyni zamanda solist ifaçılar üçün bir qədər texniki baxımdan mürəkkəb əsər qələmə almışdır. Əsərin mürəkkəbliyi yalnız professional ifa tərzinə malik vokalçıların ifasını ehtiva edir.

Müasir Azərbaycan vokal musiqisində də vokaliz janrının nümunələrinə rast gəlmək mümkündür. Əlbətdə bu nümunələr klassik vokaliz janrından xeyli uzaq olsalar da, daha sərbəst formalı, daha ritmik və müxtəlif cərəyanları özlərində birləşdirən sənət əsərləridir. Bəstəkarlarımızdan E.Mansurov xüsusilə bu sahədə fərqlənmişdir. Onun vokalizləri müasir estrada janrının parlaq nümunələridir. Ümumiyyətlə E.Mansurovun yaradıcılığına diqqət yetirək, görərik ki, bəstəkar sözsüz mahnılara, melodiylara geniş yer vermişdir. Vokaliz tam fərqli vokal janrı olsa da, bəstəkarın yalnız melodik inkişafa məxsus bəstələrə yer verməsi olduqca maraqlıdır. E.Mansurovun vokalizləri bu janrın evolyusiyasında tam yeni bir səhifə açmış və xüsusi effekt bəxş etmişdir. Vokalizlərdə caz və milli musiqi intonasiyaları dolğunlaşaraq təməmlə yeni üslubda qələmə alınmışdır ki, bu da öz növbəsində gənc nəsəl janrın sevilməsində müstəsna rol oynamışdır.

Bəstəkarlarımız xalq musiqisindən daima qidalanaraq yeni-yeni yaradıcılıq üsullarına imza atmışlar. Vokal musiqi sənətinin ayrılmaz qolu olan vokaliz janrında bəstələdikləri əsərlər özlərinə məxsus temperament və ekspressivliyi ilə müasir yazı üslubunu özündə ehtiva etmişdir.

Hazırkı çağdaş dövrümüzdə vokaliz janrı müxtəlif janrlarla sintez olunması olduqca maraqlı interpretasiyalarda verilir və müasir tələbata uyğun olaraq öz istiqamətini müəyyənləşdirir. Azərbaycan vokal sənətində vokaliz janrı, dünya musiqi tarixində yaranma səbəbindən fərqli olaraq, lirik mahnı və romansların zəminində yaranaraq özünün müstəqil tarixi inkişaf yolunu açmışdır. Azərbaycan musiqisində milli vokaliz janrının formalaşmasında mövcud musiqi cərəyanlarının, xüsusilə estrada, caz və pop musiqisinin də böyük təsiri olmuşdur. Bu əsərlərdə "milli başlanğıc", aydın melodika, sadə musiqi dili, vokalizləri yaddaqalan və praktik etmişdir. Azərbaycan vokal sənəti tarixində qələmə alınmış vokalizləri şərti olaraq üç qrupa bölmək olar.

1. Gənc vokalçılara ünvanlanan solo-ifaçılar üçün nəzərdə tutulan texniki solfecio-ətüd tipli vokalizlər.

2. Klassik romans janrına yaxın olan, lirik ehtiraslı vokalizlər.

3. İri həcmli simfonik orkestr ilə səsin ifasında verilən vokalizlər.

Hər bir halda bəstəkarlarımızın qələmə aldıkları füsunkar vokaliz nümunələri musiqi mədəniyyətimizin vokal sənəti xəzinəsinin qiymətli inciləridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyeva F.Ş. XX əsrin II yarısında Azərbaycan musiqisinin yeni inkişaf yolları. Dərs vəsaiti. Bakı, Elm, 2012, 208 s.
2. Бадалбейли А.Б. Толковый монографический музыкальный словарь.-Баку: Элм, 1969,445 с.
3. Эфендиева И.М. Новое в азербайджанской песне. (1958-1972 г.г.), Баку, Азернешр,1974, 56 с.
4. Vokaliz , <https://dic.academic.ru/dic_music>.
5. Həsənova M. "Ümumi vokal fənninin dərs repertuarı", Bakı, "Mütərcim",2014, 208 s.

Жанр вокализа в творчестве азербайджанских композиторов

В статье исследуются источники вокального искусства и, в частности, вокализы, которые были созданы как в мировой истории, также в азербайджанской музыке, их практическое значение и процесс развития. Жанр вокализа играет важную роль в развитии вокального искусства. Многие азербайджанские композиторы создали уникальные образцы вокализов.

Ключевые слова: Вокальная музыка, вокализ, хронология истории, песня, романс, композиторское творчество.

Genre of vocalization in the works of Azerbaijani composers

The article explores the sources of vocal art - vocalization, which existed in the history of world, as well as Azerbaijani music, their practical significance and the development process. The vocalization genre plays an important role in the development of vocal art. Many Azerbaijani composers have created unique samples of the vocalization.

Key words: Vocal music, vocalization, history chronology, song, romance, composer creativity.